

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het Binnenhof in beroering

Koekoek, A.K.

Citation

Koekoek, A. K. (1974). Boekbespreking van: Het Binnenhof in beroering. *Acta Politica*, 9: 1974(4), 449-451.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449401>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449401>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ken en verworpen, en wordt de machtafstand-theorie m.n. op het participatie- (= democratiserings-)probleem toegepast.

Na lezing van Mulder's *Spel om macht* blijf ik met tenminste drie soorten onduidelijkheid zitten, die een acceptabele weging van de evidentie onmogelijk maken. De onduidelijkheden betreffen de basisbegrippen, het geheel der stellingen en de resultaten der onderzoekingen.

De basisbegrippen zijn: macht, machtoefening, machtafstand en machtafstand-reductie. Macht wordt omschreven als 'het - tot op zekere hoogte - kunnen determineren van . . . het gedrag van een ander, en wel meer dan omgekeerd het geval is'.

Het 'kunnen' kan echter moeilijk uit iets anders worden afgeleid dan uit het constateren van feitelijke machtoefening van A over B. Machtoefening bestaat daar waar A aan een B duidelijk maakt wat hij wil dat B doet (d.m.v. bijvoorbeeld een bevel) en waarbij B handelt overeenkomstig de opdracht. Machtafstand kan dan omschreven worden als de mate van feitelijke en geslaagde machtoefening van A over B (in face-to-face interactie) minus de mate van feitelijke en geslaagde machtoefening van B over A. Als Mulder de term 'machtsverschil' of 'machtafstand' gebruikt is vaak niet duidelijk of hij een verschil bedoelt in de mate waarin A, resp. B, beschikken (resp. zouden kunnen beschikken) over (bepaalde) 'bronnen van macht' (als b.v. informatie, status, sanctie-mogelijkheden), dan wel dat hij bedoelt een verschil in de mate waarin A, resp. B, macht over B, resp. A, nastreven, dan wel dat hij bedoelt een verschil in feitelijk uitgeoefende macht, dan wel het verschil in macht als gepercipieerd door A en/of B.

Voor de operationalisaties van machtsverschillen in de experimenten heeft dat nogal wat consequenties: soms wordt machtsverschil gemanipuleerd door A meer informatie of meer sanctiemogelijkheden te geven (of aan B te suggereren dat dit zo is); soms geeft A bevelen aan B; soms controleert hij werk van B; soms geeft hij oplossingen van problemen aan B door, etc. Het is zeer de vraag of de effecten van zo verschillende operationalisaties van een essentiële onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabelen wel vergelijkbaar zijn.

Eenzelfde type onduidelijkheid treedt op bij het begrip 'machtafstandreductietendens'. B kan de feitelijke macht van A over B verminderen door A's directieven (of suggesties, of voorstellen) niet of in mindere mate op te volgen en/of zelf bevelen (of suggesties, etc.) naar A af te geven. Bij Mulder wordt de reductietendens echter op zeer verschillende manieren gemeten: door sympathie van de minder- voor de meer machtige, door het zich gelijk achten aan de meer machtige (op één of meer dimensies), door het uitspreken van de wens Ander's machtspositie over te nemen, etc. Het gebruik van steeds weer andere operationalisaties, waarvan de onderlinge relaties onduidelijk zijn, werkt verwarrend. Hóe verwarrend blijkt pas als in tenminste twee experimenten wordt gekonstateerd dat de mate van obstructie groter, de volgzzaamheid (d.w.z.: de mate van gehoorzaamheid aan de bevelen van de meer machtige) kleiner wordt, naarmate de machtafstand toeneemt.

Obstructie en verminderde volgzzaamheid betekenen: weigering van de scheve machtsrelatie, poging tot verkleining van de machtafstand zoals die door de proefpersoon aan den lijve ervaren wordt. Geen van beide fenomenen wordt merkwaardig genoeg door Mulder gezien als indicatie voor vermindering van machtafstand. Zou hij dat wél doen, dan zou de machtafstand-theorie niet

kloppen: met het toenemen van de machtafstand zouden en minder machtigen *meer* weigergedrag gaan vertonen, d.w.z.: juist *sterker* reductie-tendenties vertonen (in tegenstelling tot de voorspellingen op grond van stellingen 4 en 5).

De stellingen leveren onduidelijkheden op om twee redenen. In de eerste plaats worden zij tamelijk apodictisch en zonder veel theoretiserende motivering gepresenteerd. 'Machtoefening doet satisfactie toenemen' - dat is duidelijk, maar het *waarom* helemaal niet. 'Hoe groter de machtafstand tot de minder machtige, hoe sterker de neiging bij de meer machtige die afstand te vergroten' - maar waarom eigenlijk?

In de tweede plaats: combinaties van stellingen leveren vaak onduidelijkheden op. Stellingen 4 en 5 voorspellen dat reductie van machtafstand zal leiden tot *versterking* van de tendentie tot reductie. Stelling 7 echter voorspelt een ander verband tussen afstand en reductie-tendens: als de afstand kleiner wordt, worden de kosten van de machtoefening meer zichtbaar en neemt de reductie-tendentie af. Dergelijke onduidelijkheden maken de theorie als totaal niet falsificeerbaar: als de tendentie kleiner wordt bij kleinere machtafstand, dan overwegen de kosten (of heeft de persoon niet genoeg zelfvertrouwen, individuele prominentie of vertrouwen in eigen bekwaamheden) en is de theorie juist; als het omgekeerde het geval is, d.w.z. als de tendentie sterker wordt bij kleinere machtafstand, dan is de theorie óók juist.

De onduidelijkheden m.b.t. de resultaten tenslotte zijn enerzijds te wijten aan onduidelijkheden in basisbegrippen en daaraan gekoppelde onduidelijkheden in operationalisaties. Anderzijds speelt de zeer onvolledige weergave van de diverse onderzoeksopzetten, en de scheiding tussen presentatie van opzet en resultaten, een belangrijke rol. Dat is te betreuren. Niet alleen omdat de vaak zeer vernuftige experimentele opzetten veel meer uitleg en aandacht verdienen, maar ook omdat een niet gespecialiseerde lezer (en voor hem is het boekje bedoeld) er weinig van zal begrijpen.

Conclusie: zowel het onderwerp als de grote hoeveelheid verzameld materiaal maken een zorgvuldiger presentatie noodzakelijk. Mulder doet Mulder en zijn werk zwaar tekort met dit boekje - maar wellicht reduceert deze speelse vingeroefening de afstand tot een meer machtig werk.

W. Brinkman

N. Cramer, *Het Binnenhof in beroering**. Leiden (Universitaire Pers Leiden) 1972, - 24 p., f 3,-.

Cramer bedrijft in zijn inaugurele rede *Het Binnenhof in beroering* in zekere zin alternatieve parlementaire geschiedenis. Hij bespreekt vier figuren die op verschillende breukpunten van onze parlementaire geschiedenis het Binnenhof in beroering brachten. Cramer vraagt de aandacht niet voor staatslieden die op belangrijke momenten aan de politieke geschiedenis vorm wisten te geven, maar voor degenen die weliswaar een beslissende rol speelden maar op een gegeven

* Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het historische ontwikkeling van de staatsinstellingen sinds 1813, alsmede in de parlementaire geschiedenis, aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 19 mei 1972.

ogenblik hun onmacht moesten ervaren: Schimmelpenninck, Luzac, Troelstra en Schermerhorn. Hij beziet hen in hun relatie tot het kiesrecht.

Het verband tussen Jan Rutger (of Rutger Jan?) Schimmelpenninck (1761-1825) en het kiesrecht lijkt op het eerste gezicht enigszins gezocht. Vermeld wordt zijn dissertatie 'Over de welingerichte volksregering' van 1784, waarin hij reeds zoekt naar 'kentekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand'. Schimmelpenninck was de leider van de gematigden in de Nationale Vergadering van 1796, waarin hij de totstandkoming bevorderde van een ontwerp-staatsregeling, het zogenaamde 'dikke boek'. Nadat de grondvergaderingen het ontwerp verworpen hadden, trok hij zich uit de binnenlandse politiek terug, daardoor waarschijnlijk ontkomend aan de staatsgreep van Daendels. Hij werd benoemd tot gezant van de Bataafse Republiek te Parijs, waar hij zich een bekwaam diplomaat toonde.

Toen Napoleon in 1805 het slappe staatsbewind wilde vervangen door een eenhoofdig gezag, had hij voor de hoge post Schimmelpenninck op het oog. Volgens de Staatsregeling van 1805 werd de raadpensionaris voor vijf jaar gekozen door het Wetgevend lichaam. De verkiezing geschiedde de eerste keer door de stemgerechtigden, dat wil zeggen, zij was begrepen in de volkstemming waarbij de staatsregeling werd aanvaard. Cramer ziet hierin een voorproefje van een door het parlement aangewezen formateur, respectievelijk een gekozen minister-president. De vergelijking gaat slechts ten dele op. Gelet op zijn bevoegdheden was de raadpensionaris niet alleen regeringsleider maar ook staatshoofd. Men zou hem een gekozen monarch kunnen noemen. Schimmelpenninck toonde zich in de korte tijd die Napoleon hem gunde, een krachtig bestuurder. Meer nog dan Koning Lodewijk Napoleon bereidde hij de weg voor de monarchie in 1813.

Lodewijk Caspar Luzac (1786-1861) was in de Tweede Kamer vóór 1848 'de meest volhardende pleitbezorger voor de ministeriële verantwoordelijkheid en de rechtstreekse verkiezingen'. Als Koning Willem II zich in maart 1848 buiten zijn ministers om tot grondwetsherziening bereid verklaart, verzoekt hij dan ook Luzac een ministerie te vormen. Nu hem de gelegenheid wordt geboden zijn denkbeelden te realiseren, deinst hij hiervoor terug, omdat hij zich voor het ministerschap ongeschikt acht. Wel raadt hij de Koning een grondwetscommissie te vormen. De commissie kwam er en koos Thorbecke tot haar voorzitter. Tevens ontbood de Koning zijn gezant te Londen, graaf Schimmelpenninck, zoon van Rutger Jan, naar Den Haag. Luzac verwachtte van hem dat deze het land tot rust zou kunnen brengen. De graaf bracht echter uit Engeland het model van het Britse premierschap mee, dat hij gaarne in Nederland zou navolgen. Hij vormde een ministerie en werd voorzitter van de ministerraad (tot dan toe geen vaste functie), maar heeft het als zodanig niet lang gemaakt. Met het rechtstreeks kiesrecht wilde Schimmelpenninck namelijk minder ver gaan dan de grondwetscommissie; zijn ministers Luzac en Donker Curtius volgden hem daarin niet. Toen ook de Koning zich achter de grondwetscommissie stelde, verdween de graaf van het Binnenhof; kort na hem ook Luzac, die inderdaad tegen het ministerschap niet opgewassen bleek.

Vervolgens schetst Cramer enkele levenslijnen van Pieter Jelles Troelstra, wegbereider van het algemeen kiesrecht. Niet hij maar zijn Groningse leermeester Cort van der Linden voerde het in. Enkele maanden na de grondwetsherziening maakte Troelstra het resultaat ervan bijna ongedaan door zijn revolutiepoging. Cramer noemt Rutger Jan Schimmelpenninck de wegbereider van de *parlemen-*

taire monarchie, waarin de vorst het overwicht heeft op de volksvertegenwoordiging. In verband met de grondwetsherziening van 1848 spreekt hij van *parlementaire aristocratie* (inzoverre het censuskiesrecht het 'denkend deel der natie' wilde inschakelen) of ook van *parlementaire oligarchie* (alleen de betalers van directe belastingen). Troelstra en Cort van der Linden noemt hij grondleggers van de *parlementaire democratie*. Cramer hanteert hier de klassieke onderscheiding van monarchie, aristocratie en democratie al naar gelang één, meer of allen deelhebben aan de macht. De term monarchie is later de aanduiding geworden van een staat met een (erfelijk) koning aan het hoofd. Als men in deze zin van een parlementaire monarchie spreekt, bedoelt men meestal een monarchie waarin de hoogste macht is overgegaan van de Kroon naar de volksvertegenwoordiging. Cramers gebruik van het begrip parlementaire monarchie in die zin dat de vorst het parlement domineert, is op zichzelf dan ook nogal ongebruikelijk. Cramer laat de parlementaire democratie misschien wel wat laat beginnen. Als men vergroting van de macht van het parlement en uitbreiding van het electoraat als democratiseringstendenties beschouwt, dan kan men mijns inziens al eerder van parlementaire democratie spreken, in elk geval na de kieswet van Houten (1896).

De vierde man die de aandacht krijgt is Willem Schermerhorn. De relatie tussen hem en het kiesrecht ligt in de wijze waarop hij na de oorlog meewerkte aan het herstel van de Staten-Generaal. Op basis van de synthesegedachte keerden in het najaar van 1945 de oude Kamerleden, voorzover dat mogelijk was, terug, aangevuld met nieuwe figuren, mede uit het verzet afkomstig. In feite werden in het najaar van 1945 de vooroorlogse politieke verhoudingen dus goeddeels hersteld. Hierdoor werden aan de vernieuwingswil van het kabinet-Schermerhorn/Drees nauwe grenzen gesteld. Het bleek dat – in de woorden van Schermerhorn – 'in menig opzicht het herstel de vernieuwing in de weg stond en de vernieuwing het herstel'. Cramer licht dit toe aan de hand van de Indië-politiek van het ministerie-Schermerhorn.

Cramer heeft deze vier personen naar voren gehaald, omdat 'allen figuren waren, van wat we tegenwoordig zouden noemen progressieve signatuur en die in dat milieu meestal behoorden tot de meer-gematigden, de rekkelijken. Op ogenblikken van polarisatie raakten zij juist, met hun verlangen naar verzoening van het blijkbaar onmogelijke, de macht over zichzelf en de politiek kwijt' (p. 18). Zijn opvatting dat de parlementaire geschiedschrijving niet alleen hen die erin slaagden het recht in nieuwe banen te leiden, maar ook de voorlopers die bleven steken, dient te belichten, is interessant. Zij zal het inzicht in de functionering van het parlementaire stelsel helpen verdiepen.

A. K. Koekkoek

Levensbeschrijving van Prof. Mr. B. M. Telders door C. S. Telders, A. W. Abspoel, L. Erades, G. Oudemans, R. A. V. Baron van Haersolte.
Den Haag (M. Nijhoff) 1972, – 199 p., z.p.

Jan Romein heeft al eens gespeurd naar de oorzaken van het tekort aan goede biografieën in Nederland. Hij zocht het enerzijds o.m. in de deftigheid van onze regentencultuur – men geeft zich niet graag in het openbaar zoals men is –